

שבת טיש

וקראת לשבת ענג

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויהי בשלח פרעה (ג, יז) - מנהג היה בקהלת דמשק להכין בשבת פרשת בשלח חמין מרגל של כבש או פרה, כפי שאמר משה רבנו לפרעה לא תשאר פרסה, יחד עם מאכל חטים שנקרא בלשונם הריסא, ומצאו רמז לזה בראשי התבות ויהי בשלח פרעה: ונהגו ישראל ה' ישמרם, בשבת שירה לעשות חמין, פרסת רגל עם הריסא. (פדה את אברהם)

בשלח פרעה את (שם) - בגימטריה בזכות צדקניות, לרמז לדברי חז"ל שבזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. (שער שמעון)

ובני ישראל יצאים ביד רמה (ד, ח) - ותרגם אנקלוס בריש גלי, בריש ראשי תבות רבי ישראל בעל-שם, וכאשר התגלה תורתו יצאו ישראל מהגלות. (דגל מחנה אפרים)

אילי מואב יאחזמו רעד (טו, טו) - ראשי תבות מאיר, לרמז לדברי חז"ל בגטין שהתנא רבי מאיר יצא מנירון קיסר, שהתגיר בשנפל עליו פחד מלהחרוב את בית המקדש. (שיח זקנים)

תבאמו ותטעמו בהר נחלתך (טו, יז) - ראשי התבות בגימטריה חתן, לרמז למאמר העולם שבו של החתן ביום חפתו לזרו את הנאכלה, וכדברי חז"ל שאין בך-דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף והוא מעמיד תולדות. (אבני אש)

ותען להם מרים שירו (טו, כא) - ראשי תבות שלום וסופי תבות קמון, שאין הקמון חשוב בלי שלום בביתו, שנאמר טוב פת חרבה ושלוחה-בה מבית מלא וזבחי-רבי, ועל-ידי הקמון באים שלום ושמחה לבית. (דברי עמוס)

מחפסם (טז, יד) - בגימטריה רמ"ח, שהפן נכלע ברמ"ח איברים. (פרפראות לתורה)

מספר נפשתיכם איש (טז, יז) - ראשי תבות אמן וסופי תבות שמר, כי צריך האדם לשמר את עצמו לענות אמן כראוי, שנאמר שמר אמנים, ואז יזכה לשמירת נפשו. (תמורת אבות)

מחר אנכי נצב (יז, ט) - ראשי תבות אמן. ענית אמן בכחה להכניע את עמלק ולהשריש בלב את האמונה התמימה בה'. (בני אמונים)

ספורים בפרשה

זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארמננהו (טו, ב)

בין שעוריו הרבים של החת"ם סופר, היה גם שעור קבוע בחמש עם פרוש רש"י, ובשעה שהיה קורא את דבריו של רש"י הקדוש, היו ניצוצי אש נתזים מפיו. בפרשת בשלח, קרא את דברי רש"י שמביא את דברי חז"ל "ראתה שפחה על-הים, מה-שלא ראו נביאים", והתקשה להבין כיצד זכתה שפחה להגיע למעלה בה רמה, לראות מראות נבואה שלא ראו הנביאים? באותה שעה ישב בנו רבי שמעון על ברקיו, שהיה אז ילד כבן שבע שנים, וכשראה את אביו מתחבט בהבנת דברי רש"י, נענה ואמר בתמימות-לב: "משל למה הדרך דומה, לאדם שמבקש לשלח מכתב לאדם אחר. אם שולחו בידי אדם הבקי בלשונו ואינו רוצה שהשליח יקרא את המכתב בדרך, הוא חותמו וסגרו היטב. אולם אם ישלח את מכתבו בידי נכרי שאינו בקי בשפת ישראל, יותיר את המכתב פתוח, שכן הלה לא יבין מאומה גם אם יצוי במכתב. וזה באור הפתוח כאן, בשעה שנגלה הקב"ה לבני ישראל בים סוף, ראתה שפחה מחזות נבואה, מפני שאין לה הבנה והשגה במראות נשגבים. אולם לנביאים לא נתגלה הקב"ה במלא עזו, מפני שהבנתם גדולה". נהנה החת"ם סופר מתשובתו החכמה של בנו, וכדי שלא תשלט בו עין הרע מהסובבים, הפך לו את פתו על צדה השני.

והיה ביום הששי והכינו את אשריביאו (טז, ה)

כששעה פעם רבי יצחק איזיקי מוקומנא בסוברנץ שבהנגריה, נסעו אליו ביום חמישי פמה חסידים ממנקטש, ובתוכם היה רבי שמואל דין אביו של רבי יוסף מאיר מספינקא. בדרך פגשו בערל אחד שנשא סל דגים, אותם שלח מן הנחור זמן קצר קודם לכן. החליטו החסידים לרפש את הדגים ולהביאם בתשורה לצדיק לכבוד שבת. אחד מבני החבורה התאהב לאכל את הדגים לפני השבת, ותוך כדי אכילתו התפוזר נתקע עצם מן הדג בגרונו. באמצע הלילה הבחילהו אל הצדיק, וכשראהו גער בו רבי איזיקי ואמר: "הרי נאמר 'והכינו את אשריביאו'. נבעת האיש מגערתו של הצדיק, והחל להשתעל בחזקה עד שהעצם נפלטה מגרונו, ויהי לגם.

ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה (יז, יב)

לאהרן וחור היו תכונות שונות ומגודות. בעוד אהרן היה אוהב שלום ויודף שלום, קנא חור את קנאת ה' ובשעה שעשו בני ישראל את העגל מזה נגדם עד שהרגוהו נפש. אצל משה רבנו התמזגו שתי התכונות יחד, והוא נטל את תכונות אהרן וחור מזה אחד ומזה אחד, שכן מנהיג ישראל צריך לשתי המדות, לעתים בסבלנות ולעתים בתקיפות, ואז ידיו אמונה.

ויבא עמלק וילחם עם ישראל בריפדים (יח, יח)

כשעלה רבי צבי הירש לזין על פסא הרבנות בברלין, נחד לראות שקצבים יהודים מוכרים בשר טרפה בחניותיהם, בטענה שאין בהם לשאת בהפסד הטרפות. פנס הרב קצבים יהודיים ולהבדיל נכרים, ועשה ביניהם הספם שבאשר תטרף בהמתו של היהודי ויקשה הנכרי במחיר מלא. בכתב ההקשר כתב הרב בלשון חז"ל: "כשר שבטבחים, שתפו של עמלק" והסביר: "מיהו קצב פשר? מי שנוטל לעצמו שתף נכרי ומוכר בשר פשר".

היה היה

ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה

אחת המשפחות החשובות והמיוחסות ביהדות מרוקו, היא משפחת אביחצירא המעטייה, אשר זכתה ויצאו ממנו צדיקים וגאונים עד ימינו אנו. שם המשפחה המקורי היה אלבו, אולם הוא השתנה לשם אביחצירא על-פי מעשה שהיה, וממנו לאבוחצירא. שרשי המשפחה העתיקה נטועים בגלות ירושלים אשר בספרד, שם התגוררו אבות המשפחה ברבע מגורים בעיר גרנדה. אזור מגוריהם נקרא בפי התושבים בשם אלבזין ומתישביו בנו אלבאזין, ועד היום נותר רחוב בשם אלבזין בעיר גרנדה שבספרד. בגרוש המפרסם של יהודי ספרד בשנת רנ"ב, עזבו ראשי המשפחה מאחוזי גום את כל רכושם, נטלו עמם את ספרי התורה וכתבי הקודש שעמם, והגרו לארצות צפון אפריקה, שם נותר בנויים בשם אלבו על-שם מוצאם. אבי משפחת אביחצירא, היה רבי שמואל אלבו, שנולד לפני כארבע מאות וחמשים שנה בארץ ישראל והתגדל בעיר הקדש ירושלים. בנדודיו, הגיע פעם רבי שמואל אל העיר איסטנבול שבטרפיה, וכשבקש לחזור לארץ הקודש לצדד מצוה, לא היתה בידו פרוטה להוצאות הדרך. בטח רבי שמואל בה' ונסע אל הנמל שבאיסטנבול, כאשר בלבו אמונה תמימה בה' שיצליח דרכו. בהגיעו אל הנמל, מצא ספינה העומדת להפליג למחוז חפצו, ורבי שמואל פנה בבקשה אל רבי החובל שיואל בטרבו לקחתו עמו במקומו, אך רבי החובל דרש את שכרו המלא, ולא הסכים להעלותו אל הספינה על-אף תחנוניו הרבים.

פנה רבי שמואל וירד מן הספינה כשהוא מלא באמונה תמימה, הוציא מאמתחתו מחצלת פשוטה, שכנויה בפי העם היה 'חצירא', והניח אותה על החול אשר על שפת הים. התישב על המחצלת, שלף ספר קדוש מאמתחתו והחל להגות בתורה במנוחה. הבחין בו רבי החובל מראש הספינה ונחף בלבו למראה ההלך שיושב על החוף וממתין שאימי יקחנו עמו, וכן לתמימותו. כשסימו הספנים להכין את הספינה להפלגה, הרימו הלכו עגן ושחררו את הספינה מאחיזתה אל החוף. אט-אט החלה הספינה לעשות את דרכה במים הגועשים, ואז ארע מעשה פלא. המחצלת עליה יושב רבי שמואל, החלה אף היא לעשות את דרכה במים בעקבות הספינה, כאלו קשורה היא אליה בקשר סמוי. המחצלת שטה במים ולא טובעת בו, ורבי שמואל יושב עליה ומתעמק בספר אשר בידו, בלי לשית לבו לשאון הים. באותה עת, עמדו כמה מלחים על ספון האניה ונדחמו אל מול המחזה הפביר שהתגלה אל מול עיניהם. עד מהרה חש רבי החובל אל הספון, וכשבחין כי לפניו איש אלקים קדוש, התנחם על שהשיב את פניו ויקם ולא הסכים להעלותו על ספינתו.

עמד רבי החובל וקרא לעבר רבי שמואל: "מתחרט אני על שפרחתי לבקשתך ומבקש אני את מחילתך. אגא, אחז בסלם התבלים שאני משלשל למטה, ועלה בו אל הספון". נשא רבי שמואל את עיניו, הביט בפניו של רבי החובל וקרא במנוחה: "אין חפצי בטובתך. כאשר בקשתי מקד להיטיב עמי סרבת, ועכשו איני זקוק לך פלל". חזר רבי שמואל לעין בספרו, והמחצלת צפה כל הדרך כשהיא נשאת על-גבי המים בארץ פלא, עד שהגיע רבי שמואל לעיר יפו בשלום ובשלוה. דבר הפלא הגדול שארע לרבי שמואל אלבו, התפרסם והקה גלים בכל מקום. בלם שחיו אודות הנס, עד שהחלו לכוזת את רבי שמואל בפניו 'אביחצירא', שפרושו אבי המחצלת. לזכר הנס הגדול שנעשה עמו, ומאז השתנה שם המשפחה לו ולזרעו אחריו לשם "אביחצירא".

לאחר שחזר רבי שמואל לארץ הקודש, השתקע בעיר הקדש צפת, בה קבל תורה מפי רבי חיים ויטאל, גדול תלמידיו של הראי"ל, וכשעבר רבי חיים לעיר דמשק שבסוריה, נסע גם תלמידו יחד עמו והשתקע שם. כל ימות השבוע, יושב רבי שמואל בבית הפנסת העתיק שבפני ג'זר, כשהוא פרוש מהבלי העולם ומתבודד עם קונו בתורה ותפלה. תושבי המקום רחשו לו כבוד רב, והיו עוקבים פחשאי כיצד הוא מתבודד בחצר בית הפנסת ובלו שקוע בשרעפי קדש. יש אומרים שאף הפנוי אביחצירא קבל בבגדו, על-שם התבודדותו בחצר בית הפנסת, ופרוש השם הוא 'אבי החצר'.

לא לחנם יושב רבי שמואל בבית כנסת זה, שכן מסרת היתה בידי יהודי העיר דמשק, כי המקום עליו נבנה בית הפנסת העתיק, היה המקום בו משח אליהו הנביא את אלישע בן-שפט לנביא על ישראל ואת בית הפנסת בנה אלישע. במשך שנים רבות היתה קבועה במקום אבן גדולה ועליה נכתב "בזה המקום נמשח אלישע בן-שפט על-ידי אליהו הנביא ז"ל, בשנת ג'א מ"ג ליצירה". המסורת קבעה גם, כי בית כנסת זה הוא המזכר במסכת ערויבין "בי כנישתא דבי אגובר", ורש"י מצין שם שביית כנסת גדול היה. לאחר הסתלקותו של רבי שמואל, אבי משפחת אביחצירא, קברוהו בני המקום בחצר בית הכנסת, בו היה מתבודד כל ימיו, ומרב קדשתו לא הקימו על קברו מצבה, אך המקום התקדש בידי בני הקהלה שהיו משתטחים שם בכל עת מצא, ורבים נושעו בזכותו.

בנו של רבי שמואל, היה רבי יוסף אביחצירא הראשון, אבי רבי מכלוף, אבי רבי יחיא, אבי רבי עיוש, אבי רבי יעקב הראשון, אבי רבי יחיא השני, אבי רבי אברהם הראשון, אבי רבי מסעוד הראשון, והוא אביו של רבי יעקב אביחצירא המפרסם בעל "אביר יעקב", שהיה מגדולי רבני מרוקו ומצאצאיו יצאו צדיקים מפרסמים, בהם בן-בנו הבבאי סאלי הנודע, רבי ישראל אביחצירא. ♦

מאורות

הצדיק רבי **בן-ציון אברהם שפירא** זצ"ל
ליום ההולולא י"ג בטבת תשי"ז

בנו יחידו של הצדיק הירושלמי הנודע רבי צבי מיכל שפירא, בעל "צייץ הקדש", נולד פאלול תרל"ג בשכונת פתי מחסה שבירושלים העתיקה, לאחר שהוריו סבלו מצער גדול בניסן וכל ילדיהם נפטרו בילדותם. טרם לכתו, קבל אביו את הקמע המקדש שהכין רבי אברהם שמחה מאמצ"סלוב בהסקמת רבי חיים מוולוז'ין, והקד נשא את הקמע עליו כל העת ולא הלך ד' אמות בלעדיו, נהג בו כקדשה ולא נטמא למתים. ביום פטירת אביו ביר"ג פאלול תרס"ו נעלם הקמע בארץ פלאי, והפך חזל מנהגתו ובמלאות השבעה לאביו עלה על קברו שבהר הזיתים. מילדותו נפר בקדשתו ויראתו, והוריו השגיחו עליו כל העת, גם בעת שהיה יוצא לחצר לנטח קעט. עוד בהיותו בן עשר, לא עלה על יצועו לישן בליל ששי והיה יושב ולומד כל הלילה. רבו המהרי"ל מביסק שדכו עם בת רבי אליהו סטרלצ'ר מאשישוק, ומאז נשא יושב כל ימיו על התורה ועל העבודה והתרחק מתענוגות העולם כאחד מן הקדמונים. עד שאמרו עליו שלא ידע צורת מטבע. רב ימיו יושב בתענית. עטוף בטלית ומכתר בתפלין ולא פסיק פומה מגרסה בנגלה ונסתר. מדותיו היו תרומיות ואצילות, וכאשר שאלו פעם נער אחד איזו קשיה בדברי התוספות, ולאחר שחזר לביתו הורה שמא לא ענה לו כראוי, הלך עד ביתו של הנער כדי לפיסו. התרחק מלשון הרע וריביות, ופעם כאשר הלך ליד אחד משכניו, החל לברח ממנו כשהשם שהלה רוצה לדבר עמו על אדם אחר.

יוסף דעת

אין שמו של הקב"ה שלם ואין כיסאו שלם, עד שימחה שמו של עמלק כולו. עמלק היה בנו של אליפז בן עשו מפילגשו תמנע. נצטוו ישראל למחות את זרעו, ונאמר במילתא שאין מקבלים גרים מעמלק, ויש שכתבו שהטעם לזה הוא מפני שמאס במילה. אולם הרמב"ם פסק שכל הגוים יכולים להתגייר חוץ מעמון, מואב, מצרים ואדום, ולא הזכיר את עמלק, יש שהביאו ראייה מכך שמהמן הרשע סהיה מצאצאי עמלק למדו מבני בני תורה בני ברק, וראה שמונת לנייר את צאצאי עמלק, אך אחרים דחו זאת. עד רבה של ירושלים, רבי יוסף חיים זוננפלד מסופר, שלא יצא לקבל את בני הקיסר הגרמני וילהלם השני בהגיעו לירושלים בשנת תרנ"ט, ואמר שמשורת בני מהר"ל דיסקין בשם הגר"א מוילנא שהאומה הגרמנית יצאה מעמלק, וסימן לזה שהם מתהדרים כלפי חוץ ובתוכם מלאים ארס ושנאה כלפי ישראל, והדברים התגלו בשואה האיומה. במדרש שובא בעל הטורים נאמר, שעמלק הוא שהגיד ללבן על בריחת יעקב, וכן לפרעה על בריחת בני ישראל מצרים, ורמז לזה בחיבתו "כי ברח" שהו בגימטריה "עמלק". ה'מלוא הרועים' כתב, שבכתובת ספרים מוחקים את זכר עמלק, כמו שנאמר בפרשתנו "קרב זאת ופרונו בספר וגו' פיי-מחה אמה את-זכר עמלק". על הנאמר "וישיב באונו יחושע מפרשים שלא יטעה לומר נקר שרק את הזכרים של עמלק צריך לחרוץ, שכן בתורה אין ניקוד, לכן הכניס באוזניו לחרוץ את כל זרע עמלק. הרשב"א התייר לרופא ישראל לראב"א נוכריות שיוכלו ללדת ומוטר שהרמב"ן בעצמו עסק במלאכה זו אצל נוכריות בשכר, אך הבית יוסף מביא שרבונו יונה כתב לרמב"ן בתוכחה: "תבוא עליך ברכה שאהה מרובה ורעו של עמלק". על הרבי ר' העשיל מברקאא מואב שכשהיה רוצה לנסות את קולמוסו, היה כותב המן ובניו ומחוקק לקיים מצוות מחיית עמלק, וכך מסופר על ה"שפת אמת" מגור, ונשתמר ממנו גיליון נייר שכתובה בו פעמים רבות תיבת עמלק כשהיא מחוקה.

מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

ויאמרו לאמר אשירה - פרוש, אמרו זה לזה לאמר, פרוש שיאמרו שירה יחד בלא בחינת השתנות והפרדה עד שיהיו כאיש אחד, הגם היותם רבים, ונתפגו יחד ועשו כן ואמרו אשירה לשון יחיד, כאלו הם איש אחד שזולת זה היו אמרים נשירה:

ה' ימלך וגו' - טעם שלא אמרו ה' מלך, אמרו הם עצמם הטעם כי בא וגו', פרוש לצד שלא נעשה המשפט אלא באמה אחת, והוא אמרו כי בא כוס פרוש וגו', כי לא יקח מזה הכחשת כל האלהות אשר אמות אותם ועבדו, ולזה אין מלכותו נפרת לעולם, מה שאין כן לעתיד לבוא, כי יעשה ה' משפט בכל הגוים אז יהיה ה' למלך על כל הארץ, והוא אמרו ה' ימלך:

ויצא שם וגו' - הנה הענין יוליד התמה למה יבאם ה' אל הנפיו הגדול הזה למות בצמא, ונראה כי ה' נסה אותם להדריכם לשאת עיניהם ולהתפלל לפני ה' כי זה עקר גדול באמונה ובהשכלת הנפש, וראיתי לתת לב איה עם ה' הרואים דברים המפלאים והנוראים במצרים ועל הים ובמדבר, וטעו בדבר ולא יצטעקו אל ה' והלא הם המכירים תועלת הצעקה כי שמע את נאקתם במצרים, ואולי כי דעתם היה שאין צורך לתפלה על הדבר כל שח' ישנו בתוכם, כי אחר שהביאם למדבר פשיטא שלא הביאם אלא לספק צרכם, שאם לא כן הלא המה אבודים ולא יצטרכו לתפלה ואין זה אלא שאין ה' בקרבם, והוא הנפיו שאמרו היש ה' בקרבנו:

ויאמר משה אליהושע - נתחכם משה בשהכיר העין שהוא לצד בטול מלחמת התורה, אמר אין ראוי לצאת למלחמה אלא יהושע, שנאמר עליו לא ימיש מתוך האהל, בעסק התורה, ואמר לו שיהיה פיוצא בו ובזה יתגבר עליו, וכן היה:

שני אחים התגוררו בעיר לבוב הגדולה, היא למברג בפי העם, לפני כמאתים שנה. שניהם היו גאונים מפלגים בתורה שירתם קדמה להקמתם, והתבלטו בקומתם ובתורתם. הראשון שבהם היה רבי בצלאל, שהיה מחסידיו הנאמנים של רבי מאיר מפרימישלו, ואחיו היה רבי ליפא, שדרך החסידות היתה זרה לו ומעולם לא דרך בהיכלה. התפרד רבי בצלאל מבנים ובנות, וכאשר הגיעה אחת מבנותיו לפרקה, התדפק שדן אחד על דלת ביתו ובפיו הצעה לשדךה עם אחד מבני העלילה אשר בעיר פרימישלו, בה התגורר רבו הנערץ. בן רבי בצלאל את ההצעה, שמע את הפרטים על המדבר ובני משפחתו, והביע את רצונו לנסע בעצמו אל העיר פרימישלו כדי לתהות על קנקנו של הבחור ולעמד על טיב למדנותו וידיעותיו בתורה, כמו גם מדותיו, נימוסיו והליכותיו. טרם צאתו לדרך, הפציר רבי בצלאל באחיו רבי ליפא, ובקש ממנו לנסע יחד עמו לפרימישלו, כדי שאף הוא יהיה את דעתו על המדבר ויאמר לרוב טוב. לשמע בקשתו של אחיו, נבדד רבי ליפא ולא ידע לשית עצה בנפשו. היטב ידע, כי אחיו הוא ממעריציו של הצדיק מפרימישלו, וידע כי מיד עם הצגתו רגלו בעירו של רבו האהוב, ודאי יעלה לפקד את ביתו ולחזות בזיו פניו, וכדי להקדים רפואה לתנה עם אחיו שלא יפציר בו להקביל את פני רבו, לא בחל ואף לא בשבת. הצטער רבי בצלאל לשמע התנאי הפול שהתנה עמו אחיו, שכן זה ערן ועדנים שהוא כבר מפציר באחיו ליהנות מאורו של רבו, אף באין בררה הספים לבקשתו התקיפה של אחיו, וילכו שניהם יחדו.

עם הגיעם לעיר פרימישלו, פנו שני האחים לתור להם אחר אכסניה נאותה, ולאחר שמצאו בזו והניחו בה את חפציהם ונחו מעט, יצאו לדרך. רבי ליפא, שחם על זמנו היקר שמתפלה לריק, פנה מיד אל בית המדרש הקרוב, התישב בפנתו וצלל עד מהרה בים התלמוד, כשהוא שוכח היכן הוא שרוי. ואלו אחיו רבי בצלאל, שהגיע לפרימישלו לשם מסכת קדושין, פנה ראשית לקבל את פני רבו, ומיד לאחר מכן יצא לעסק בענין השדוד אשר למענו בא. החל רבי בצלאל לחקר ולדרש אודות בני משפחתו של המדבר, ולצערו התחזר לו כי עסק ביש הוא השדוד הלו, וכי השדוך הוליד אותו שולל. ההצעה כלל לא היתה מתאימה והיתה בגדר ברכה לבטלה. "לא לחנם דרשו דרשי רשומות ואמרו על שדוך מעין זה, שהוא ראשי תבות שקר דובר בסוף נוטל", אמר לעצמו רבי בצלאל, בעודו משרד את דרכו ברחובות העיר וחוכך בדעתו פיצד וכלכל את צעדיו הפאים. ההצעה להפגש עם הבחור המדבר ירדה מר הפרק, ומשך ראוי היה שיקום ויחזר מיד לביתו, אך מאידך פיצד יכול חסיד כמותו לנטש את העיר מבלי לשבות לפחות שבת אחת במחצתו של רבו הנערץ. אך כשנזכר רבי בצלאל באחיו שיושב בבית המדרש, שקע במבוכה ולא ידע לשית עצות בנפשו. היטב ידע, כי ברנע שאחיו ישמע שהשדוד ירד מן הפרק, יבקש בתוקף לשווי הביתה ויכרב לשבת בעיר. כיון שפך, התחמק רבי בצלאל מלספר לאחיו את המתרחש, ורבי ליפא חשב לתמו כי השדוד מתנהל בעצלתים, והתאזר בסבלנות לכבוד אחיו.

ימות השבוע עברו על שני האחים ביעף, וכשהתקרבה השבת הפתעו למראה משמשו של רבי מאיר שהתדפק על דלת האכסניה שלהם ובקש להודיע, כי הצדיק מזמין אותם להתניב לפניו ולקבל פריסת שלום. הפתע רבי ליפא מההזמנה אליה לא צפה כלל, וכשראה שגם אחיו מפתע כמותו, הבין שידו לא בקשה בפקדה. לא נותרה בידו של רבי ליפא הבררה, והוא נענה להזמנה של הצדיק, אולם הודיע לאחיו כי די לו בקבלת שלום, אך אין בדעתו לשבת אצלו שבת שלמה. וזוהי, המשיך רבי ליפא ואמר, "אם יספיק הרבי להפעיל את השפעתו בלבוב הגדולה, ויצוה על חסידיו ואנשי שלומו להתניב על ימיני ולסייע בידי במלחמתי הקבועה בתנונים ובדוכלים היהודים לנעל את חיותיהם בפרס השבת ולסיים את עסקיהם מבעוד מועד, אזי אספיק לכל מוציא פיו".

עם פניסתו של רבי ליפא אל רבי מאיר, הושיט לו הצדיק את ידו, הביט בפניו ופתח בדבריו: "מציינו בתורה הקדושה בפרשת בשלח, את דברי משה רבנו אל הקב"ה 'מה אעשה לעם הזה? עוד מעט וסקלני!' ומה השיב לו הקב"ה? הוא לא אמר לו צא והלחם בהם, אלא אמר לו 'עבר לפני העם, ומפרש רש"י 'עבר לפני העם וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז על בני?' ונמצאת למד, שלא במלחמות וביד קשה צריכים לנהג תמיד, אלא בדרך תפלה ותחנונים". "עצתי אפוא", המשיך רבי מאיר ואמר לבן שישו המפתע, "שמעתה ואילך, טרם צאתך ביום ששי אל השוק כדי לזרז את התנאים לסגר את עסקיהם טרם תפרש השבת את נפיה, שא תפלה אל היושב בפרום ובקש ממנו שיהיו דברך נשמעים ויתקבלו לרצון בפני השומעים".

בתדהמה יצא רבי ליפא מאת פני הקדש, ובמשך כל אותה השבת היה כרוך אחר הצדיק ולא גרע עין מתהלכותיו. בשבוע שלאחר מכן, כבר שקה רבי ליפא בעיר מגוריו בלבוב, וכאשר יצא ביום ששי לעבר השוק, עשה פעצת הצדיק מפרימישלו, וראה זה פלא. עם הגיעו אל השוק, פשרק החל לשאת את דבריו בנעם על השבת הקרבה ובאה, התקבלו דבריו על-אתר והסוחרים מהרו לסגר את עסקיהם ובזמן קצר התרוקן השוק כלו. המחזה חזר ונשנה שבועות מספר, ורבי ליפא נעשה בעקבות כך לאחד מגדולי חסידיו ומעריציו של הצדיק רבי מאיר מפרימישלו.

דברי הימים

שבת זו נקראת "שבת שירה" כי קוראים בה את שירת הים. בספרים מובא שיש להיות בשמחה גדולה בשבת זו ונוהגים לומר בו את הפיוט "יום ליבשה" שחיבר רבי יהודה הלוי. בתפילת שחרית נוהגים רבים לומר את שירת הים פסוק בפסוק ויש נוהגים לעמוד בשעת קריאת השירה ואין מפסיקים בה לעליות. מנהג קדום היה בפראג, שהקהל היה קורא את שירת הים בקול רם ואחריהם הקורא בתורה. יש שנהגו לאכול בסעודת היום חייטים זכר למן ובעל "עוללות אפריים" מצא לכך רמז בתיבת בשל"ח ראשי תיבות: ב'שבת שירה לאכול חייטים.

מנהג ידוע לתת מזון לציפורים בשבת שירה, ונמצאו לכך טעמים רבים. בשם החוזה מלובלין מובא, שדנת ואברים הגניחו מן בשבת כדי לסתור את דברי משה שבשבת לא יהיה מן הציפורים אכלו את המן, ולכן נותנים להם מזון. באור פני משה מצא בכך רמז לישראל שנמשלו לציפור, ואם יתפנו מעסקיהם ויעסקו בתורה ימציא להם הקב"ה מזונות בלי עמל כמו לציפורים. המגן אברהם כתב שאין לעשות כן מפני שאין מזונות הציפורים עליה, והיעב"י כתב שהוא מנהג שטות ואסור לעשות כן, אולם יש פוסקים שהתירו וכך פשט המנהג אצל רבים בימינו.

בקהילות אשכנז נהוג לאכול בשבת פשטידא, וכתב הרמ"א בשם מהרי"ל שהוא זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה, אולם הרמ"א מסיים "ולא ראיתי לחוש לזה". וביוסף אומץ כתב, שבארץ פולין לא ראה הרמ"א כן, אולם באשכנז ראוי להיזהר להכין פשטידה לשבת המלכה. פשטידא זו נקרא בלשון העם 'קוגל' וכנראה שמקורו מלשון 'כעיוגל' זכר למן שעליו נאמר "כודע גד לבן" ורש"י פירש 'עגול'.

משבח

מטעם

השבוע השביעי (טו, טז)

בטעמי קדמא ואזלא, דדברי המכילתא שיוסף אמר ממקום שגנבתני לשם תהזירוני. (תפוזי חיים)

כי בא סוס פרעה (טו, טז)

התבות סוס פרעה בטעמי קדמא ואזלא, לרמוז על פרעה שהקדים והלך הראשון לפני צבאו, כפי שנאמר ופרעה הקריב. (רפוזני בתחומים)

וילכו שלשתי ימים במדבר (טו, טז)

במדבר תהלים מ"בא, שאין הקב"ה מניח לישראל בצרה יותר משלשה ימים, שנאמר וילכו שלשתי ימים במדבר ולא ימצאו מים. ולכן מטעמות התבות בדקא תביר, לשון צרה וצער, לא עלינו, שאינם יותר משלשה ימים. (תפוזי חיים)

כלי המחלה אשר שמתי במצרים (טו, טז)

תבת המחלה בנרשים שהוא לשון גרושיו, שהאדם נע ונד להשיג לחמו ומניח את ביתו ואת ילדיו לבדם, וזו המחלה אשר לא אשים עליך. (פני יוסף)

וירם תולעים ויבאש (טו, טז)

תבת ויבאש פתח שלא פדיו, שכן היה צריך להקדם בקמץ בגלל שטעמו באתנחתא, והטעם לזה הוא שהמקרא הפזי, שכן קדם הבאש ואחריו היה בו תולעים, והיה צריך להיות נאמר ויבאש וירם תולעים והאתנחתא בתולעים. (מאיר ש"ב)

מדגש

בפסוק שבפרשתנו "זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו וגו'", נמצאות כל כ"ב אותיות הקדש. ויש שמצאו כאן הבטחה, שמי שעוסק בתורה יזכה לפרנסה מן השמים כמו חנון שירד לאבותינו. כעין זה יש רק עוד פסוק אחד בתורה בפרשת ואתנתן "ואתנתן בלתי בלתי וגו'". במסורה זמנו כ"ו פסוקים באלו בתנ"ך בלתי וגו' ומזכיר זאת רבי חיים פלאנץ בספרו 'פואה ותיים' ומוסיף שמי שנמצא בעת צרה ואינו יכול ללמוד, יאמר כ"ו פסוקים אלו ויועיל לו כאלו קרא כל התורה בלתי, ואף הבן איש חי מביא דברים אלו וכותב שטוב לאמרו בטעמים מאש השנה ועד שימי עצרת ובכל ראש השנה, ויש שכתבו שהוא כנגד שם הוי"ה וכנגד כ"ו הדורות מבריאת העולם ועד מתן תורה. אך למען האמת יש כ"ו פסוקים באלו בתנ"ך ולא כ"ו ובכמה מהם כל כ"ב האותיות עם אותיות מנצפ"ה.

ממלך

רבי מנחם נחום משטרנוביל בעל "מאור עינים", הגיע פעם לעיר אחת ונחרד לראות את העזובה הרחוקה הגדולה שנגלה בכל מקום בעיר. אסף רבי נחום את תושבי העיר אל בית הכנסת הגדול, עלה על הבימה והחל להוכיח את הנאספים על מעשיהם הנלוזים ודרש מהם להיטיב את דרכיהם. היו שם כמה ליצנים פורקי עול שלענו לדבריו ואמרו לו: "ולא נחם אלקים", כשבגנותם לרמוז לו שאין ר' נחום (ע"ה) בלשון העם) כעין איש אלקים, ואין הם צריכים להקשיב לו. הוכיח אותם רבי נחום והמשיך עליהם את הפסוק: "דוד ארץ, פלשתים!..."

על הפסוק "ויטע משה את ישראל מים-סוף" מפרש רש"י: "הסיעו בעל פרחם, שעטרו מצרים את סוסייהם בתכשיטי זהב וקסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוציאין אותם בים, וגדולה היתה בזה הים מבזת מצרים, לפיכך הצרף להסיעו בעל פרחם". וגם במסעם התלונן הערברב על העדר מים ובשר ולא הסתפקו במעט. וכתב הש"ך הקדוש: "בוא וראה עד היכן מגיע עגשם של המתאיים תאוה, שעליהם נאמר 'עד אשר יוצא מאפכם והיה לכם לזרא', ועל-כך יזהר האדם מן המותרות ויסתפק במעט כמו שאמר יעקב אבינו, ונתת-לי לחם לאכל ובגד ללבוש".

מסתפק במעט היה רבי מרדכי אושמיר מסלונים, ולא היה טועם בשר רק בשבתות ובמועדים. את החלק הגדול ממשכורתו היה מחלק לעניים, ואת כל התשורות שהיה מקבל מבאי ביתו היה מחלק לנזקקים ולא נטל לעצמו מאומה. גם אחר שחזתנו הנגיד קבל על עצמו לכלכל את הוצאות בית חתנו, לא רצה ליהנות ממנו והמשיך לחיות את חייו הפשוטים כשהוא מסתפק במעט בעניניו הגשמיים. שונה היה הדבר בנוגע למזונו הרוחני, ואז לא חסד מאומה. את כל הזמן נתן לרכישת ספרי קדש, ובפרט מסר את נפשו לרכישת ספרים יקרי המציאות, ואותו יום שנוסף ספר חשוב לאוצר ספריו, היה לו יום-טוב של ממש.

מיסד תנועת המוסר רבי ישראל סלנטר, לא אבה לקבל שום מתנה מאדם, וגם בזקנותו כשהיה נזקק ליהנות משל אחרים, לא היה נוטל אלא את פרנסתו המצמצמת מאחד מתלמידיו, כשהוא מסתפק במעט ונמנע מליהנות מאחרים. רבים ממעריציו בקשו להעניק לו מכספים. עד שהיה באפשרותו לחיות ולהתפרנס בכבוד, אולם הוא צמצם את הוצאותיו עד קצה היכלת ולא נטל פרוטה מעבר לכך. בחורף האחרון לימי חייו, כששהה בעיר קניגסברג שבגרמניה, בקר אחד מעשירי המדינה בביתו ונפגש אל מול אישיותו הכבירה. בקש העשיר להעניק לו תמיכה קבועה בסכום גדול, אולם רבי ישראל מאן לכך בכל תקף. התחקה הלה אחריו וכשראה שהוא מתעטף בטלית בלבויה, הפציר בו לקבל ממנו טלית חדשה והתבטא: "גם אני, אלו היתה לי טלית ישנה והיתה נקרת לפני הזדמנות של רוח נאה, הייתי רוכש מיד טלית חדשה כדי לקיים זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות". חיד רבי ישראל ואמר: "אמנם כן הוא, ואם הקב"ה היה מזמן לי להשיג רוח נאה, גם אני הייתי רוכש טלית חדשה, אולם לא על-ידי מתנה מבשר ודם". בפטירתו, לא הותיר רבי ישראל לבניו אפילו קבא דמוריקא, כי גם ספר פרטי משלו לא היה לו והשתמש בספרים שאולים, עד שלא נותר ממנו מאומה ב"אם טלית ישנה וזוג תפלין.

רבי אהרן מבלז היה מסתפק במעט, ולא נהנה מן העולם אלא רק מה שהיה מכרת, וגם מן המעט הזה לא התפזר ליהנות אלא לעשות רצונו ותרבו. את הוצאות ביתו היה מצמצם ביותר והזהיר את בני ביתו שלא לבזבז למעלה מן המדה להוצאות הבית, חוץ מעניני צדקה ודברי מצוה שלא לו היה מבוזבז הרבה ולא היה חס על ממנו. בלי ביתו וכליו היו מן הפשוטים ביותר, וגם את בגדיו היה רוכש רק כשהיה נזקק לכך. חדרו היה נטול כל קשוח וריק מכלים מיתרים, בחדרו עמד שלחן וכמה כסאות פשוטים, אולם הארונות היו גדושים בספרים. פעם התלונן בפניו אחד מצאצאיו שאין לו מספיק עצים לחמם את ביתו, ונענה: "צריכים להשתתף בצרות עם ישראל ולחוש את צער האלח". בהזדמנות אחרת, כשאחד מיוצאי חלציו בקש ממנו פסד לצרכי ביתו, אמר לו: "אני מקבל פסד מאנשים אחרים, ואני יכול להרשות להשתמש בכסף זה, כי אם לרבים ההכרחיים ביותר". כשנכנסו פעם כמה מחסידיו הקרובים ובקשו לסדר לו מעמד קבוע מעשירי החסידים, סרב בתקף ודחה את הצעתם בשתי ידיים.

רבי יעקב מוצפי מחכמי בגדד וירושלים, נמנע מליהנות ממני אדם וביחוד התרחק מממון של אנשים שלא היו פשרים בעיניו או שהשיגו את כספם שלא בדרך הישר. מזונו היה מעט, ודירתו הכילה רק חדר אכל וחדר קטן לשנה, וכליו ובגדיו היו צנועים ופשוטים ללא מותרות. מאידך היה ותרן גדול בממנו, ומעולם לא התנפח עם בעל מלאכה שבא לתקן דבר-מה בביתו והיה משלם בגדיבות בלי להתמקח, וגם מבגלי הדין שלפניו היה מבקש להתנהג בותרנות.

רבי יעקב יוסף הרמן מנייריק נודע כמבנים אורחים גדול, אך בלי ביתו היו פשוטים מאד. פעם בקשה אשתו להתחיל את המטה שבחדר האורחים שהיתה כבר בלבויה, אך בעלה סרב לרכש לביתו מותרות. באותה עת התארך בביתם רבי ברוך בר מקמניץ, והוא שאל את רבי יעקב יוסף מדוע הוא מסרב לכקשת אשתו, ונענה: "רצוני שהאורחים יחושו בביתי כמו בביתם, ולא יחסו לשבת על כלי הבית בכל מצב שהם". נהנה רבי ברוך מתשובתו ואמר: "דע לך, שלפני פסח מעדתי בדרך לביתכם ובגדי התלכלך בכך. חשבתי לרעו כיצד אפגש לביתכם, אולם לאחר שזנפתתי כיצד נראים כלי ביתכם, אמרתי לעצמי שלא תקפידו עלי, שכן אין בביתכם כלים חדשים ומפארים ואין צורך בשמירה על שלמותם".

"ה' ילחם לכם ואתם תחרשו" - אם רוצים אתם שהברכה תשרה עליכם מן השמים, עליכם להשתדל ולעשות מעשה כדי לפתח פתח לשפע. "ה' ילחם לכם" - ה' יתן לכם לחם, באשר אתם תחרשו" - באשר תחרשו את האדמה ותעשו השתדלות בפעל... (רבי מאיר מפרימישלאן)